GuyAI
מבית GOOL בגרויות

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף תשפ"ג, 2023
מספר השאלון: 34281
קובץ: תשובות סופיות

אזרחות

שאלון 34281

הוראות לנבחן

הוראות
א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
פרק ראשון – (2×7) – 14 נקודות
פרק שני – (2×10) + (1×14) – 34 נקודות
פרק שלישי – (2×13) – 26 נקודות
פרק רביעי – (2×13) – 26 נקודות
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.
השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.
בהצלחה!

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון (14 נקודות)

שאלה 1

א. מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמלי (חוץ־מוסדי). הצגה: ביקורת שמקיימים גופים, ארגונים או אזרחים באמצעים כמו הפגנות, שביתות, עצרות, עצומות, כתיבה בתקשורת וברשתות; ביוזמתם וללא הסמכה חוקית; לשם הגבלת השלטון, פיקוח עליו ולחץ על קובעי המדיניות לשנות מדיניות. ציטוט: "בעקבות זאת פרץ גל מחאות של חקלאים נגד התוכנית, והם חסמו כבישים מהירים בטרקטורים, במשאיות ובחבילות חציר." קישור: החקלאים – אזרחים ולא גוף שלטוני – יוצאים ביוזמתם, בלי הסמכה בחוק, למחאה נגד התוכנית כדי ללחוץ על משרד החקלאות לוותר עליה; ואכן בעקבות המחאות התוכנית לא יושמה.

ב. אחריות מיניסטריאלית. הצגה: כל שר אחראי לנושאים שבתחום משרדו ולפעולות סגל עובדיו, גם אם נעשו שלא בידיעתו; האחריות היא כלפי הכנסת וכלפי הציבור; היא אקטיבית (דיווח, מענה לשאילתות, תיקון ליקויים); זו אחריות ציבורית ולא משפטית, ובמקרה של כישלון חמור בתחום משרדו השר עשוי לקבל על עצמו את האחריות ולהתפטר. ציטוט: "בגלל כישלון יישום התוכנית הגיש שר החקלאות את התפטרותו." קישור: השר מתפטר בגלל כישלון של התוכנית של משרדו – הוא נושא באחריות לתחום משרדו.

שאלה 2

א. הזכות לשוויון. הצגה: זכותו של כל אדם לקבל יחס זהה ליחס שמקבל זולתו / אין להפלות אדם; ללא הבדל דת, גזע, מין, ובלי קשר לזהותו, לשיוכו, לסממן חיצוני או למגבלה כלשהי; יחס שונה בלי סיבה רלוונטית הוא אפליה. ציטוט: "האֵם טענה כי חיילות המשרתות באותו תפקיד רשאיות לגדל שׂיער ארוך ואילו עליו אוסרים זאת, ובכך נפגעת זכות בסיסית שלו." קישור: לטענת האם, הצבא נותן יחס שונה לחיילים ולחיילות באותו תפקיד רק בגלל מינם – כלומר מפלה את בנה על רקע מין.

ב. עקרון שלטון החוק: חובת הציות לחוק חלה על כולם – אזרחים ורשויות כפופים לחוק ושווים בפניו (לאדם מותר כל מה שהחוק אינו אוסר, לרשות – רק מה שהוסמכה); החוק נחקק בהליך דמוקרטי, הולם את ערכי המדינה הדמוקרטית, מפורסם וברור, מגדיר את המותר והאסור ומאזן בין טובת הכלל והפרט. ציטוט: "בתגובה על כך הבהיר דובר צה"ל שכל חייל וחיילת שמתגייסים כפופים להוראות שקבע הצבא בנוגע להופעה האישית." / "חיילים שמפירים הוראות אלה עלולים להיענש." קישור: כל חייל וחיילת, בלי יוצא מן הכלל, חייבים לציית להוראות המפורסמות והברורות של הצבא, ומי שמפר אותן צפוי לעונש.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 3–7

שאלה 3

ביטוי למחויבות המדינה (אחד מאלה): חוק השבות / חוק האזרחות / הכרזת העצמאות מאפשרים לכל יהודי לעלות לישראל ולקבל בה אזרחות; מוסדות מטעם המדינה מטפלים בחיזוק הזהות היהודית של יהדות התפוצות ובעלייתם לישראל (למשל ההסתדרות הציונית העולמית שמעמדה מעוגן בחוק, כהונה של שרים לענייני התפוצות ולענייני קליטת עלייה); התגייסות המדינה לטובת יהודים המצויים במצוקה ברחבי העולם / מבצעים להעלאת יהודים מארצות שונות / הסיוע למסורבי העלייה; החוק הפלילי מאפשר ענישה של מי שפגע ביהודי על רקע יהדותו גם אם עשה זאת מחוץ לשטח המדינה וכלפי יהודי שאיננו אזרח המדינה; החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם מאפשר ענישה של מי שביצע פשעים נגד העם היהודי בשנות השואה. ביטוי למחויבות יהודי התפוצות (אחד מאלה): תמיכה פוליטית בישראל על ידי ארגונים ושדולות המשתדלים להשפיע על ממשלותיהם לתמוך בישראל בהקשרים שונים; תמיכה כלכלית – לאורך השנים תומכת יהדות התפוצות בפעילויות שונות בישראל בסכומים גדולים; חיזוק הזיקה של הדור הצעיר, שבקהילות רבות מזדהה פחות עם ישראל (למשל פרויקט תגלית, שליחי הסוכנות היהודית).

שאלה 4

זכויות קיבוציות הניתנות לקבוצות אתניות־תרבותיות / מיעוטים לאומיים; מטרתן להסדיר בצורה מוסדית ולשמר את זהותה הייחודית של הקבוצה במדינה, בתחומים כמו שפה, חינוך, תרבות, ייצוג כקבוצה (שתי דוגמאות); המדינה קובעת את היקף הענקתן ואת מידת התמיכה המוסדית בהן (לעומת זכויות הפרט של בני המיעוט, שהן זכויות יסוד בכל דמוקרטיה).

שאלה 5

שניים מאלה, כל אחד מוסבר: חזקת החפות – אדם נחשב חף מפשע עד שהוכחה אשמתו; אין עונש בלא חוק; ככלל, אין לערוך חיפוש בלא צו; זכות לייצוג משפטי; שופטים בלתי תלויים; זכות לדעת במה מואשמים ולראות את הראיות; זכות ערעור; משפט פומבי; ככלל, אין לעצור אדם יותר מ־24 שעות בלי להביאו לפני שופט. (הזכות: הגנה על אדם בעת הליך משפטי – חקירה, מעצר ומשפט – מפני פגיעה בזכויותיו מעבר לנדרש.)

שאלה 6

הגנה על המשטר הדמוקרטי ועל עקרונותיו ועל אופי המדינה (כללי המשחק, הערכים הדמוקרטיים); מפני אדם או קבוצה שפועלים בזירה הציבורית תוך ניצול הכלים הדמוקרטיים כדי לפגוע במשטר הדמוקרטי או לחסל אותו, או לפגוע באופי המדינה; באמצעות שלילת הזכות להיבחר, שלילת הזכות להתארגן ולפעול במסגרת פוליטית והגבלת חופש הביטוי.

שאלה 7

דמיון (אחת): בשני הסוגים זו שאיפה משותפת של בני לאום לשלטון עצמי (במדינה ריבונית או בניהול עצמי בתוך מדינה) / בשניהם בני הלאום חשים שייכות וזהות משותפת ומתלכדים סביב יסודות משותפים. הבדל (אחד): היסודות שסביבם מתלכדים – באתנית־תרבותית יסודות אתניים־תרבותיים משותפים (מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, לפעמים דת), ואילו באזרחית יסודות פוליטיים משותפים (אזרחות, ערכים, חוקים ומוסדות משותפים); הקשר בין לאום לאזרחות – באתנית־תרבותית אין בהכרח חפיפה בין לאום לאזרחות והלאום קודם למדינה, ואילו באזרחית יש חפיפה בין לאום לאזרחות – כל מי שמקבל אזרחות הוא חלק מן הלאום.

פרק שני (34 נקודות) – שאלות 8–12

שאלה 8

- המצב: השבת היא יום המנוחה הרשמי במדינה (הסדר הסטטוס קוו; חוק שעות עבודה ומנוחה; חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי). המחלוקת: עד כמה השבת צריכה לבוא לידי ביטוי במרחב הציבורי – תחבורה ציבורית, פתיחת בתי עסק, מרכולים, מקומות בילוי ותרבות, עבודות תשתית. צד אחד (בעיקר הציבור הדתי והמסורתי): השבת היא ערך יסוד של העם היהודי ומרכיב מרכזי באופייה היהודי של המדינה, ולכן המרחב הציבורי צריך לשמור על צביון השבת (מסחר ותחבורה ציבורית מצומצמים); השבת גם מבטיחה יום מנוחה לעובדים. צד שני (בעיקר הציבור החילוני): הגבלות על המרחב הציבורי בשבת הן כפייה דתית ופוגעות בחירות (חופש מדת) של מי שאינם שומרי מצוות; מי שאין לו רכב אינו יכול לנוע בשבת – פגיעה בשוויון; לכן הם תומכים בתחבורה ציבורית ובפתיחת מקומות תרבות ופנאי בשבת.

- הסכמה רחבה בין קבוצות בחברה; על כללי משחק בסיסיים / על אופייה הבסיסי של החברה או המדינה; מחזקת את היציבות ומאפשרת קיום בצוותא על אף חילוקי דעות.

- אם הקבוצות השונות יסכימו על כללי משחק בסיסיים – הכרעה בדרכים דמוקרטיות, דו־שיח ופשרה – ועל אופייה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית, הן יוכלו להגיע להסדר מוסכם בעניין השבת במרחב הציבורי (כמו הסדר הסטטוס קוו עצמו, או הסדרים מקומיים מוסכמים), גם אם חילוקי הדעות יימשכו; כך תישמר היציבות ויתאפשר קיום בצוותא.

שאלה 9

- פונה אל קהל רחב ומגוון בו בזמן; פומבית וגלויה; אין קרבה פיזית / היכרות בין הקהל למעביר המסר; מהירה ואקטואלית; מועברים מסרים רבים קצרים וקליטים; תפקידה העיקרי לעדכן את הציבור במידע, לפרש את המידע ולפקח על הרשויות; דוגמאות: עיתונות כתובה, רדיו, טלוויזיה, אתרי אינטרנט, רשתות חברתיות.

- הכרה בערך של ריבוי – מגוון דעות, עמדות של אנשים וקבוצות; עידוד ותמיכה בקיום ובביטוי של מגוון דעות ועמדות של אנשים או קבוצות בחברה; לפיכך יש לאפשר לכל קבוצה או דעה להתארגן ולפעול למען השגת האינטרסים שלה.

- תקשורת ההמונים פונה אל קהל מגוון ומשתמשת באמצעים רבים; היא מאפשרת ומעודדת ביטוי לדעות שונות ומאפשרת לקבוצות שונות לפעול להשגת האינטרסים שלהן, ובכך מבטאת הכרה בקיום ריבוי דעות.

שאלה 10

- שותפות בין הסיעה שקיבלה את תפקיד הרכבת הממשלה ובין סיעות אחרות – ממשלה המורכבת ממספר סיעות/מפלגות; השותפות נדרשת לשם השגת רוב בכנסת; שותפות המבוססת על הסכמים קואליציוניים.

- הכרה בערך של ריבוי; עידוד ותמיכה בקיום ובביטוי מגוון דעות; מאפשר לכל קבוצה להתארגן ולפעול למען האינטרסים שלה.

- בממשלה קואליציונית שותפות סיעות שונות המחזיקות בעמדות שונות ומייצגות קבוצות שונות – הכרה בעמדות השונות; וכל סיעה פועלת בה להשגת האינטרסים שלה.

שאלה 11

- ההצבעה נערכת באמצעות שני פתקים: פתק לבחירה אישית של ראש הרשות ופתק למועצה; הבחירות לראש הרשות הן אישיות ורוביות, והבחירות למועצת הרשות הן רשימתיות יחסיות, עם אחוז חסימה (רשימה צריכה לקבל לפחות 75% מן המודד – מספר הקולות הדרוש למושב אחד); כדי להיבחר לראש הרשות צריך לקבל לפחות 40% מהקולות הכשרים, ואם אף מועמד לא קיבל זאת – נערכות בחירות חוזרות בין שני המועמדים שקיבלו את מספר הקולות הגבוה ביותר.

- הכרה בערך של ריבוי – מגוון דעות, עמדות של אנשים וקבוצות; עידוד ותמיכה בקיום ובביטוי של מגוון דעות ועמדות של אנשים או קבוצות בחברה; לפיכך יש לאפשר לכל קבוצה או דעה להתארגן ולפעול למען השגת האינטרסים שלה.

- הבחירות למועצת הרשות הן רשימתיות יחסיות – הייצוג של כל רשימה הוא ביחס ישיר למספר הקולות שקיבלה; כך מיוצגים במועצה רשימות ומפלגות שונות, דעות שונות ואינטרסים של קבוצות שונות בחברה, וזה מבטא הכרה בגיוון הדעות.

שאלה 12

- בודק תלונות של אזרחים / תושבים על התנהלות מוסדות המדינה, רשויות, חברות ממשלתיות וכל גוף הכפוף לביקורת המדינה; תלונות על פגיעה, עוול, שירות לקוי, חריגה מסמכות או אי־תקינות; ממליץ על תיקון הליקויים ומגיש לכנסת דוח שנתי; מוציא צווי הגנה לחושפי שחיתויות (שני רכיבים לפחות). בישראל מבקר המדינה משמש גם נציב תלונות הציבור.
- ערכים, אמונות וצורות התנהגות המבטאים הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה; ביניהם השתתפות בבחירות ומעורבות אזרחית, קבלת הכרעת הרוב, הכרה בשלטון החוק והפנמת ערכים כמו פלורליזם וסובלנות (שתי דוגמאות); תרבות פוליטית דמוקרטית והחינוך אליה מחזקים את יציבות המדינה הדמוקרטית.
- פנייה לנציב היא מעורבות אזרחית שמבטאת הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה – האזרח מצפה שהרשויות יפעלו לפי החוק ובסמכותן ופועל בדרך חוקית ומוסדית לתקן עוול; קיומו של הנציב ותיקון הליקויים בעקבות המלצותיו מבטאים הכרה בשלטון החוק ובכפיפות השלטון לביקורת.

פרק שלישי (26 נקודות)

שאלה 13

הצגה: העם הוא הריבון ומקור הסמכות של השלטון; האזרחים בוחרים בבחירות חופשיות ותקופתיות נציגים שפועלים בשמם ולמענם; השלטון הנבחר מכהן לזמן קצוב הקבוע בחוק, שואב את הלגיטימיות מן העם ונתון לביקורתו, והעם יכול להחליפו בבחירות. ציטוט: "הבחירות בישראל אמורות להיות חגיגה של דמוקרטיה שבה האזרח מבטא את רצונו בנוגע לדמותה של המדינה - האזרח בוחר את המפלגה שהוא תומך בה באמצעות נציגים שבידיהם הוא מפקיד את הכוח לנהל ולהוביל את המדינה." קישור: בבחירות האזרח מבטא את רצונו ובוחר נציגים, ו"מפקיד" בידיהם את הכוח לנהל את המדינה – כלומר הוא מקור הסמכות של השלטון, והנציגים פועלים בשמו.

שאלה 14

הצגה: נכונות לקבל את זכותו של האחר להחזיק בדעות, באמונות ובאורח חיים שונים משלנו ולפעול לפיהם, גם כשהם מנוגדים לדעותינו, אינם נעימים לנו ואף מכעיסים אותנו; הסובלנות היא איפוק – הימנעות מפגיעה באחר ובזכותו להביע את דעתו; אין פירושה ויתור על עמדותינו – אפשר להתווכח ולנסות לשכנע; יש לה גבולות (אין לסבול אלימות והסתה). ציטוט: "בחברה שבה חיים גם בני אדם אחרים, שיש להם רצונות משלהם, יש להתייחס לזולת ביושר, בהבנה ובהתחשבות, בלי לנצל חולשות או מצוקות." / "הבסיס לכך הוא היותנו בני אדם בני חורין, וכדי שחירותו של כל אדם תישמר בלי לפגוע באחר יש לנקוט את הכלל "חיֵה ותן לחיות"." קישור: לאחרים יש רצונות משלהם, שונים משלנו; הכותב קורא לקבל זאת ולהתייחס אליהם בהבנה ובהתחשבות, בלי לפגוע בהם – "חיה ותן לחיות".

שאלה 15

מאפיין יהודי (אחד): מדינה יהודית בארץ ישראל; פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות; ההצדקה ההיסטורית – הקשר של העם היהודי לארץ ישראל; מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; קריאה ליהודי התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין. מאפיין דמוקרטי (אחד): שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; הבטחת חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; חוקה שתיקבע בידי אספה מכוננת נבחרת; קריאה לבני העם הערבי לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ונציגות מתאימה. ציטוט (דמוקרטי): "מדינה זו מחויבת לממש ערכים כלל עולמיים, כמו ערך השוויון וחופש הבחירה עבור כלל אזרחיה, יהודים ולא יהודים כאחד." קישור: שוויון לכל האזרחים, יהודים ולא יהודים = שוויון זכויות בלי הבדל דת. או (יהודי): "הרצון להקים חברת מופת לעם היהודי בארצו הוא שקיבץ אותנו בארץ ישראל אחרי אלפיים שנות גלות, ונתן לנו את ההשראה ואת הכוחות להקים מחדש את מדינתנו כמדינה יהודית ודמוקרטית." קישור: קיבוץ היהודים בארצם אחרי הגלות = קיבוץ גלויות.

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 16–18

שאלה 16

- הזכות לקניין. הצגה: זכותו של אדם לרכוש רכוש (חומרי או רוחני), להחזיק בו ולעשות בו כרצונו – להשתמש בו, ליהנות ממנו, למכור, להשכיר, להוריש או לתת במתנה; המדינה לא תפגע בקניינו של אדם ותגן עליו מפני פגיעה בידי אחרים. ציטוט: "הוצאת הספרים טוענת כי הדלפת הספר פוגעת בקצב המכירות של הספר ובהכנסות של הכותב מן הספר." קישור: הספר הוא רכוש רוחני של הכותב, והוא זכאי ליהנות מן ההכנסות ממכירתו; הדלפת עותק בחינם לרשתות פוגעת במכירות ובהכנסות – פגיעה בקניינו.

שאלה 17

- בחירות כלליות. הצגה: לכל בעלי זכות הבחירה (האזרחים הבוגרים מגיל מסוים – לכנסת מגיל 18, לרשויות המקומיות מגיל 17; בבחירות המקומיות גם תושבי הקבע) יש זכות לבחור, וכל אזרח מגיל מסוים זכאי להיבחר, בלי הגבלה על בסיס דת, לאום, מין, מוצא, מעמד או השקפה; המדינה צריכה לאפשר לכל מי שזכאי להצביע לממש את זכותו בפועל. ציטוט: "יושב ראש איגוד הטייסים הציע לאפשר להם להצביע כמה ימים לפני מועד הבחירות בקלפי שתוצב בשדה התעופה, וכך לאפשר להם לממש את זכותם האזרחית." קישור: הקלפי בשדה התעופה תאפשר גם לאנשי צוות האוויר – בעלי זכות בחירה שלא יוכלו להגיע לקלפי ביום הבחירות – להשתתף בבחירות.

שאלה 18

– פיקוח וביקורת על הממשלה (הרשות המבצעת). הצגה: מנגנון פיקוח פורמלי – הכנסת מפקחת על מדיניות הממשלה ועל פעולותיה ומבקרת אותן; אמצעים: אופוזיציה, ועדות, אישור התקציב, הצעת אי־אמון, שאילתות, הצעות לסדר היום. ציטוט: "בתגובה על כך טענו חברי כנסת מן האופוזיציה כי ההימנעות מהבאת ההסכם לדיון במליאת הכנסת פגעה באפשרות שלהם להביע את דעתם על ההסכם, ובכך נפגע מימוש של אחד התפקידים של הכנסת." קישור: בלי דיון במליאה חברי הכנסת אינם יכולים לבחון את ההסכם שהממשלה חתמה עליו ולבקר אותו – נפגע הפיקוח על פעולות הממשלה. (מתקבל גם: ייצוג האזרחים – חברי הכנסת אינם יכולים להשמיע בכנסת את עמדות הציבור שהם מייצגים על ההסכם.)

פרק רביעי (26 נקודות) – שאלות 19–20

שאלה 19

א. טענה ברורה במשפט אחד, למשל: "אני תומך/ת בהצעה להעניק הטבות מס למיזמים של בניית דירות המיועדות להשכרה ארוכת טווח במחירים קבועים."

ב. מושגים מקובלים בעד ההצעה: הגישה הסוציאל־דמוקרטית (מעורבות המדינה בכלכלה, אחריות כלפי החלש, צמצום פערים), הזכות לכבוד (קיום בכבוד). דוגמה: הגישה הסוציאל־דמוקרטית – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים נגד ההצעה: הגישה הליברלית (מעורבות מינימלית של המדינה, שוק חופשי ותחרות), הזכות לשוויון (הטבה לקבוצת יזמים מסוימת על חשבון כלל משלמי המסים). דוגמה: הגישה הליברלית – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושג זהה או קרוב לזה של סעיף ב.

שאלה 20

א. טענה ברורה במשפט אחד, למשל: "אני תומך/ת בהצעה לחייב את כל האזרחים בני ה־18 במדינת ישראל, ללא יוצא מן הכלל, לשרת שירות צבאי, אזרחי או לאומי."

ב. מושגים מקובלים בעד ההצעה: הזכות לשוויון (שוויון בנטל – אותה חובה לכל האזרחים), חובות האדם כאזרח (תרומה לחברה ולמדינה), הזכות לחיים ולביטחון. דוגמה: הזכות לשוויון – הצגה וקישור לסוגיה.

ג. מושגים מקובלים נגד ההצעה: הזכות לחירות (חופש המצפון, חופש הדת, חופש העיסוק – בחירה על פי רצון חופשי), זכויות קבוצתיות־תרבותיות (שמירה על זהותן הייחודית של קבוצות בחברה), פלורליזם. דוגמה: הזכות לחירות – הצגה וקישור לסוגיה. אין להשתמש במושג זהה או קרוב לזה של סעיף ב.

כל הבגרויות באזרחות עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/civics